

шається забезпечення атмосфери комфорту, доброзичливості та співпраці й створення умов для розвитку дитячої творчості.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Біденко В. Творча робота школярів на уроках мови, читання, риторики. *Початкова школа*. 1997. №7. С. 48–50.
2. Гмиря Г. В. Розвиток творчих здібностей учнів на уроках мови та літератури і в позакласній роботі. *Педагогіка і психологія / Вісник АПН України*. 2004. №1 С. 102–121.
3. Мельничайко В. Я. Творчі завдання як засіб естетичного розвитку учнів у процесі вивчення мови. *Українська мова та література в школі*. 1985. №5. С. 31–36.
4. Мельничайко В. Я. Творчі роботи на уроках української мови. Конструювання. Редгування. Переклад. Київ: Рад. школа, 1984. 223 с..
5. Садовська О. Розвиток творчої самостійності старшокласників у процесі вдосконалення та поглиблення знань з української мови (на прикладі вивчення морфології). *Українська мова та література в школі*. 2003. №8. С. 16–20.

Немеровська Н.

Науковий керівник – доц. Головата Л. М.

ПІДГОТОВКА ДО НАПИСАННЯ ЕСЕ У 10 КЛАСІ

Сучасна школа готує учнів до активної діяльності у різних сферах суспільного життя, тому система освіти України тяжіє до реалізації основних освітніх завдань соціального та культурного розвитку особистості. Це засвідчують такі найбільш важливі державні документи, як Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, програма «Освіта. Україна XXI століття». В цих документах простежується необхідність формування в учнів здатності до творчого самовираження, комунікативної спроможності, вміння виконувати творчі завдання. Тому вчителю-словеснику необхідно постійно вдосконалювати методи, прийоми і принципи навчання української мови.

Велика роль у розвитку творчих здібностей учнів належить письмовим роботам. Навчити дітей писати твір – досить складне завдання; навіть якщо дитина є обдарованою, потрібно докласти чимало зусиль, щоб виплекати ті вміння та спрямувати їх у правильне русло. Дитина – немов пагінець квітки, який щойно прорізався, а завдання вчителя – доглянути його, виростити, пройти непростий шлях до того часу, коли він пустить перший листочок, коли на ньому зацвіте перша квіточка, а дитина напише перший самостійний твір. Це і буде найвища пошана вчительській праці, найбільший плід вчительської роботи. Готуючись до написання твору, словеснику слід виробити систему дій, рекомендацій, запропонувати ряд пам'яток. Заключним етапом тренінгу може стати підсумкове завдання – написати пробний твір [4, с. 208].

Метою наукової статті є теоретичне обґрунтування особливостей підготовки до написання есе учнями 10 класу.

Есе (есеї) – невеликий за обсягом прозовий твір, що має довільну композицію і висловлює індивідуальні думки та враження з конкретного приводу чи питання і не претендує на вичерпне і визначальне трактування теми. Есе – вільне міркування на будь-яку тему. Можна сказати, що це потік свідомості, потік думок, літературно оформлений. По суті, ніяких правил і обмежень немає. Всі відомі письменники-есеїсти писали їх так: сідали і записували все, що приходило їм у голову [1, с. 34–41].

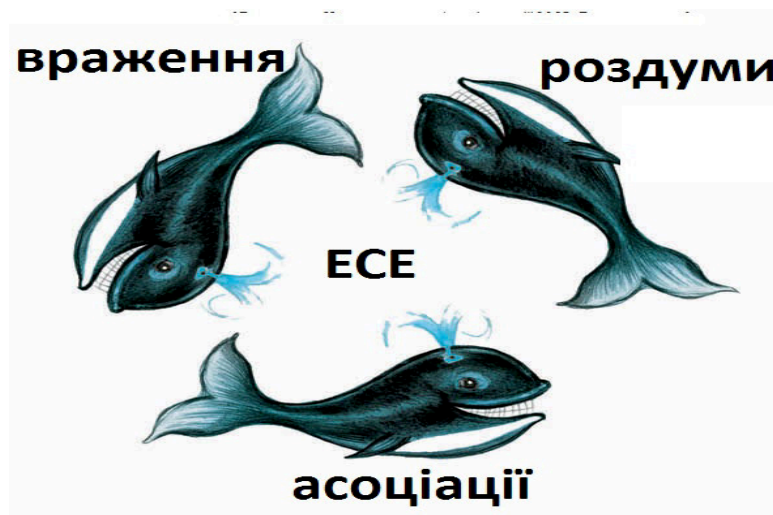
З англійської слово есе (essay) трактується як «нарис», «твір», «спроба самостійного аналізу» та «обґрунтування теоретичної гіпотези». Есе – це літературний жанр невеликого за обсягом та композиційно вільного прозового твору. У шкільній практиці дедалі частіше вживається термін «твір-есе». Шкільна методика вважає, що есе це:

- методичний прийом, за допомогою якого здатне розвиватися критичне мислення;
- спосіб перевірки рівня знань учнів з гуманітарних, рідше з негуманітарних наук;
- форма викладу своїх поглядів, думок;
- один із видів робіт з розвитку зв'язного мовлення школярів [8, с. 160].

Багато вчителів сьогодні використовують цей вид роботи на уроках зв'язного мовлення. Проте кожен розуміє цей термін у лише йому відомому значенні, дехто замінює цим терміном назву твору-мініатюри. Тому, на нашу думку, слід визначитися з вимогами до есе.

Чинна навчальна програма з української мови (рівень стандарту) пропонує десятикласникам такі теми для написання есе: «Прекрасна мить життя», «Чарівність і могутність слова», «Наголос – душа слова», «Життя в гармонії з природою», «Мое бачення сучасної школи», «Чого варто уникати в спілкуванні», «Ціна недбалості», «Гаджети чи реальне спілкування?», «З чого зіткане щастя?», а також написання за змістом висловів народної творчості, про явище природи, що викликає найбільше захоплення і здивування.

Головна мета есе – це викладення самостійного бачення учнем проблеми, питання, теми на підставі опрацьованого ним матеріалу та аргументів відповідно до обраного стилю, підходу тощо. Найлегший спосіб представити головну ідею – це висловити її в першому реченні абзацу, а далі подати факти й приклади цієї ідеї. Кожний пункт має бути пов'язаний з головним реченням. Інформацію, яка не стосується головної ідеї, не варто наводити [3, с.115]. Але в есе не існує жорсткої регламентації системності викладу, аргументованих висновків. Відштовхуючись від тези (ідеї), учень може вільно використовувати свої особисті враження, роздуми, асоціації. Есе не може бути побудоване на однозначності, застиглих фактах та судженнях. Це надзвичайно рухома, жива, оригінальна система поглядів кожного конкретного автора. Враження, роздуми й асоціації (на думку І. Звоненко) є «трьома китами есе», які визначають специфіку жанру есе та метафоричність мовних засобів, які використовуються для його написання.

Аналізуючи досвід застосування есе, можна говорити про імовірні чотири форми його використання, а саме [7, с. 400]:

есе – самостійна творча робота із запропонованої учителем теми (виконується як домашня робота);

есе – 30-хвилинна контрольна (або самостійна) робота з вивченого навчального матеріалу;

есе – 10–15-хвилинний вільний твір для закріплення й опрацювання нового матеріалу (звичайно, пишеться наприкінці уроку);

есе – 5–10-хвилинний вільний твір з метою формулювання підсумків уроку й фіксування сформованих на занятті думок і висновків за темою (найчастіше дається завдання написати, що учні довідалися з нової теми, або сформулювати одне питання, на яке вони так і не отримали відповіді).

Технологія підготовки школярів до написання есе. Проаналізувавши вітчизняний досвід роботи над есе у школах, можемо виділити такі етапи.

1-й етап. Ознайомлення школярів із жанром есе та вимогами до його створення.

2-й етап. Ознайомлення зі зразками жанру – як із творами визначних майстрів пера (передовсім через міжпредметні зв'язки – на уроках літератури есе опрацьовують), так і з цікавими учнівськими роботами цього жанру.

3-й етап. Ознайомлення з алгоритмом створення есе (можливо, в традиційній для сучасної школи формі пам'ятки). Практична апробація школярами такого алгоритму в малих групах або парах.

4-й етап. Презентація створеного есе групами (парами).

5-й етап. Колективне обговорення прослуханих есе, визначення типових утруднень у їхньому створенні та шляхів запобігання допущених помилок (змістових, мовленнєвих).

6-й етап. Індивідуальна робота учнів над створенням есе (за О. Глазовою) [2, с. 33–36].

Процес написання есе можна розбити на кілька стадій: обмірковування – планування – написання – перевірка – виправлення [5, с. 223].

Планування – визначення мети, основних ідей, джерел інформації, термінів закінчення й подання роботи. Мета повинна визначати дії. Ідеї, як і мета, можуть бути конкретними й загальними, більше абстрактними. Думки, почуття, погляди й подання можуть бути виражені у формі аналогій, асоціацій, припущень, міркувань, суджень, аргументів, доводів тощо.

Джерела. Тема есе підкаже, де шукати потрібний матеріал. Звичайно користуються бібліотекою, Інтернет-ресурсами, словниками, довідниками. Перегляд означає редагування тексту з орієнтацією на якість і ефективність. Якість тексту складається із чотирьох основних компонентів: ясності думки, виразності, грамотності й коректності. Необхідно чітко і ясно формулювати ідеї, які хочете виразити, інакше вам не вдасться донести ці ідеї й відомості до читачів.

Виразність – це доступність тексту для розуміння. Легше від усього її можна досягти, користуючись логічно й послідовно ретельно обраними словами, фразами й взаємозалежними абзацами, що розкривають тему.

Грамотність відбиває дотримання норм граматики й правопису. Якщо в чомусь сумніваєтеся, загляньте в підручник, словник або посібник зі стилістики чи дайте прочитати написане людині, чия манера писати вам подобається.

Коректність – це манера письма. Писати треба полемічно, але чемно.

Десятикласникам необхідно навчитися починати роботу з чернетки, що дає можливість працювати творчо. Писати варто на одному боці. Поля потрібні, щоб вносити виправлення та доповнення в процесі перечитування та редагування первинного тексту. На звороті аркушів записуються цитати, приклади, що конкретизують думку. Потрібно перевірити структуру: чи є логічність між абзацами, чи в одному стилі написано роботу, чи немає зайвої інформації. Есе повинно вийти коротким та лаконічним [6, с. 3–18].

Способи написання вступу есе:

- стандартний (роздуми про поняття, окреслені в темі);
- несподіваний (спроба заперечити усталені істини, припущення, що відбудеться, якщо чогось не існуватиме);
- «наказовий» (використання дієслів у наказовій формі, наприклад, замість «Часу не наздоженеш» – «Цінуй кожну мить!»);
- інформативний (перелік одразу кількох фактів з теми);
- «цитатний» (використання цитат);
- діалог із читачем (використання риторичних запитань).

Основна частина вибудовується з метою переконання читача. Для цього слід використовувати вагомні аргументи. Спочатку варто викласти ключові факти та ідеї, які підтверджуватимуться прикладами.

Висновки – не завжди пряма відповідь на проблемне питання. Це може бути заклик до дії, заключна цитата, узагальнення або навіть запитання. Вдалим завершенням есе вважають використання афоризмів.

Есе дійсно ідеально підходить для навчання школярів критично мислити, але в нашому випадку – на уроках української мови і сприяє розвиткові в учнів соціального та емоційного інтелекту.

Для передавання особистісного сприйняття світу автор есе може наводити приклади, проводити паралелі, добирати аналогії, використовувати різноманітні асоціації. Есе виграє, якщо в ньому наявні несподівані повороти думки та непередбачувані висновки. Ось де простір для розвитку креативу, логічного та образного мислення!

Отже, методично правильно підготувавшись до написання есе із дотриманням усіх педагогічних умов, учні десятого класу не матимуть труднощів із цим видом роботи. Тому учителі-словесники повинні проводити різносторонню підготовку до написання учнями есе, особливо у десятому класі, коли учні готуються до складання ЗНО.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бутурлим Т. І., Зінченко Т. А. Психологічна підготовка старшокласників до ЗНО з української мови та літератури. *Педагогічна майстерня*. 2018. №4. С. 34–41.
2. Глазова О., Косян Т. Пишемо твори-описи. *Дивослово*. 1997. №7. С. 33–36
3. Глазунова Т. В. Види письмових висловлювань як об'єкт навчання. Іноземні мови. Київ, 1997. 115 с.
4. Жежера В., Пиркало С., Бондар А., Рябчик М. Авторська колонка: збірка. Київ: Нора-Друк, 2007. 208 с.
5. Мельничайко В. Я. Творчі роботи на уроках української мови. Конструювання. Редагування. Переклад. Київ: Рад. школа, 1984. 223 с.
6. Орапов Т. П. Система роботи з розвитку зв'язного мовлення. *Українська мова та література*. 2007. №11. С. 3–18.
7. Пентиліук М. І. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах. Київ: Ленвіт, 2004. 400с.
8. Цимбалюк В. І. Як навчити учнів писати твори: посібник для вчителя. 3-є вид., доп. і перероб. Київ: Рад. школа, 1988. 160 с.

*Поврозник Н.
Науковий керівник – доц. Свистун Н.О.*

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЕПІТЕТНИХ СТРУКТУР У РОМАНАХ ЮРІЯ КОСАЧА «СУЗІР'Я ЛЕБЕДЯ» ТА «ВОЛОДАРКА ПОНТИДИ»

Епітет як один із вагомих засобів естетизації мови перебуває в колі наукових зацікавлень сучасних дослідників, оскільки в системі епітета відбивається стиль письменника, епохи, літературного напрямку, а тому без вивчення цієї системи неможливо розкрити цілісну картину еволюції художнього стилю загалом й віршової мови зокрема. Ці «прикрашальні слова», за Аристотелем, допомагають виокремити певне явище з-поміж інших, точніше передати думку, красномовно змалювати життєву картину, надають мові образності, емоційності, виразності. Власне тому вивчення епітета має певні традиції в лексикології, лінгвостилістиці, теорії літератури.

Як опорний конструктивний елемент художнього тексту, епітети можуть створювати чи увиразнювати загальне тло поетичного вислову, конкретизувати авторське бачення просторових реалій, виступати разом з іншими зображальними засобами важливим засобом суб'єктивізації ліричної оповіді.

Художня мова творів Юрія Косача на сьогодні залишається зовсім не дослідженою, а художні засоби не систематизованими, що дало б можливість виокремити індивідуальний стиль автора, визначити його особливості.

Пропоноване дослідження є актуальним, оскільки мовне багатство творів Юрія Косача загалом і романів «Сузір'я Лебедя» та «Володарка Понтиди» зокрема фактично ще не вивчалось ні на лексичному, ні на граматичному рівнях.

Мета дослідження полягає у лексико-семантичному аналізі епітетних структур у творах Юрія Косача «Сузір'я Лебедя» та «Володарка Понтиди».

Епітет являє собою одне слово або ціле словосполучення, що набуває нового смислового відтінку і значення завдяки розташуванню в тексті й відповідному контексту. Ніякого єдиного погляду чи підходу щодо епітета досі не існує. Одні вважають, що епітети належать до фігур, інші розглядають як самостійний засіб для поетичної образотворчості.

Вагомий внесок у розвиток теорії епітета зробив український учений О. О. Потебня, який вважав епітетами будь-які парні сполучення слів, що зображують предмети, явища, дії через їх ознаку [5, с. 215]. О. О. Потебня відмовився від традиційного на той час поняття епітета як означуваного прикметника при означуваному іменнику і, по суті, розглядав епітет в утвореннях, які ми розуміємо як епітетні конфігурації. Більшість дослідників визначають епітет як художнє означення, акцентуючи увагу на образно-естетичній функції.